

Immanuel Kant - KČU

Immanuel Kant (1724.- 1804.) rodio se i umro u Königsbergu. KANTOVA 'Kritika čistog uma' (KČU) slovi za epohalan tekst novoga vijeka. Djelo se pojavilo u dva različita izdanja, 1781. odnosno 1787. (navod kao A i B). KANT pojednostavnjeno prikazuje svoje učenje 1783. u 'Prolegomeni za svaku buduću metafiziku'. Ona sadrži kritičko pretresanje čovjekove **spoznajne moći**. Glavno je pitanje:

"Kako su mogući sintetički sudovi a priori?"

KANT time traži utemeljenje sudova koji ne potječu iz iskustva (a posteriori). Takvi sudovi ne smiju biti ni analitički. Analitički sud ne proširuje subjekt nego ga samo razvija:

"Krug je okrugao," prema tome je analitički sud, jer "okruglost" je već sadržana u krugu. Naprotiv " $7 + 5 = 12$ " jest sintetički sud a priori: "12" nije sadržano ni u "7" ni u "5".

Sintetički sudovi a priori su kao načela sadržani u svim teorijskim znanostima.

Odgovor na pitanje o njihovoj mogućnosti u metafizici odlučuje o mogućnosti metafizike kao znanosti.

KANT želi *receptivnost* osjetilnosti (ona samo prima) uskladiti sa *spontanošću* razuma.

Osjetno iskustvo koje bi moglo proširiti pojmove, racionalizmu vrijedi samo kao neispravno znanje. Empirizam, naprotiv, sve izvodi iz iskustva, dakle ne poznaje spontanu moć razuma.

Rješenje KANT pronalazi u **kopernikanskom obratu** metafizike:

Spoznaja se ne ravna prema predmetima, nego predmeti prema spoznaji.

U ovomu **transcendentalnom idealizmu** KANT dokida racionalizam i empirizam.

Kao spoznajne postaje KANT navodi:

"Tako sva čovjekova spoznaja počinje sa zorovima, odatle ide k pojmovima i završava s idejama."

To određuje i strukturu 'Kritike' (sl. A).

Prvi dio, **transcendentalna estetika** istražuje apriornost *zora*. KANT dokazuje zornu narav prostora i vremena; oni ne mogu pripadati "korijenu" razumske spoznaje. **Prostor**: on već mora ležati u temelju svih zorova.

Ne mogu zamisliti ništa bez prostorne protegnutosti, niti sam prostor kao podijeljen ili da ne postoji.

On dakle apriorno leži u temelju našega osjetnog opažanja. Odatle i mogućnost čiste (apriorne) *geometrije*.

Vrijeme: ni ono se ne da odijeliti od osjetilnosti. Bez njega se ne mogu zamisliti trajanje, posljedica itd.

Ono je forma unutrašnjeg osjetila, tj. u njemu su poredane naše predodžbe. Za oboje, prostor i vrijeme, vrijedi da imaju

- empiričku *realnost*: "objektivnu valjanost s obzirom na sve predmete koji ikada mogu biti dani našim osjetilima":

- *transcendentalnu idealnost*: ne postoje kao oznake stvari u sebi, nego kao uvjeti našega zrenja. Stoga i poučak *transcendentalnog idealizma*,

"da sve što se opaža u prostoru ili vremenu, ... nije ništa nego pojave, tj. gole predodžbe."

U **analitici pojmova** KANT istražuje elemente *razuma* koji su dani a priori; on ih naziva **kategorijama**. Njihova se dedukcija događa na dva načina .

Prvo izvođenje nastaje iz formi sudova tradicionalne logike, jer je djelatnost razuma uvijek suđenje (vidi str. 138, sl. A).

Drugo, tzv. **transcendentalna dedukcija**, temelji se na "sintetičkom jedinstvu raznolikosti u apercipiji". Svako iskustvo stoji u jednomu jedinstvenom redu. Uvjet toga reda je kategorija: ona raznolikost danih predodžbi svodi na jednu apercipiju.

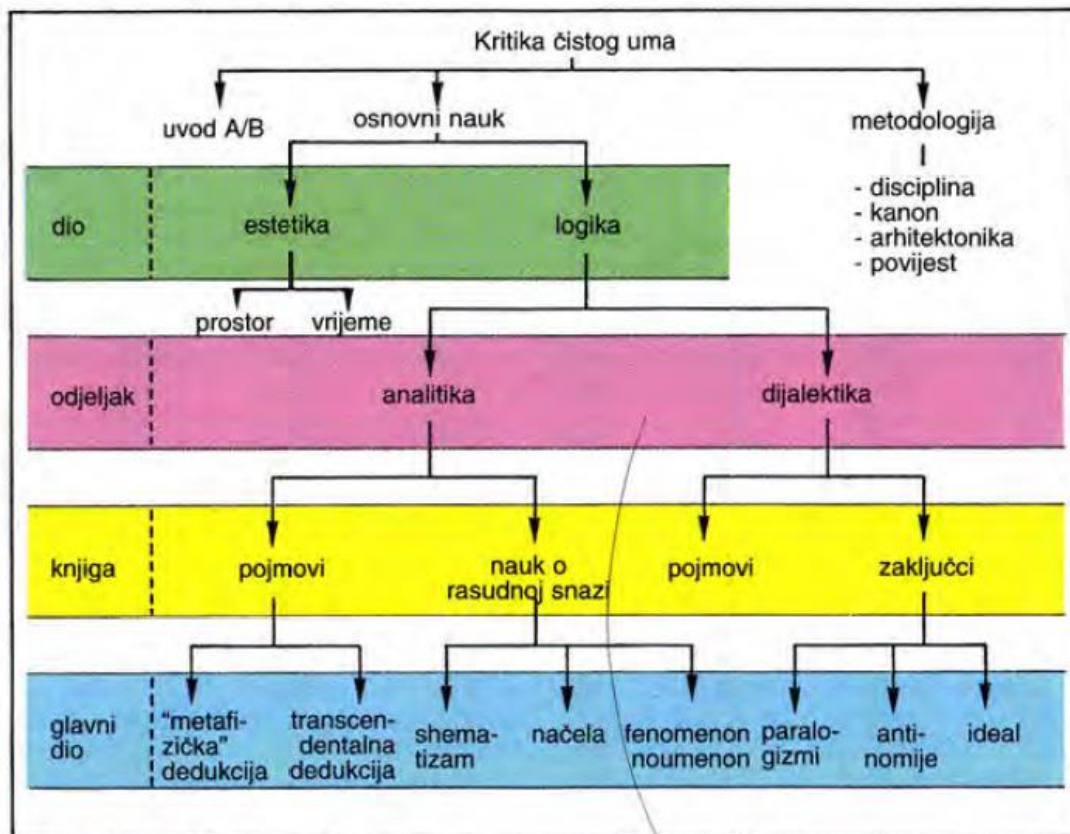
Temelj ove *funkcije jedinstva* uvijek je "ja mislim".

To je i izvor pojmova koji su a priori, a čija je funkcija u povezivanju. No, ti *pojmovi* ostaju "prazni", sve dok im nedostaje temelj u opažanju. *Spoznajom* se prema tome naziva njihova primjena na *iskustvo*.

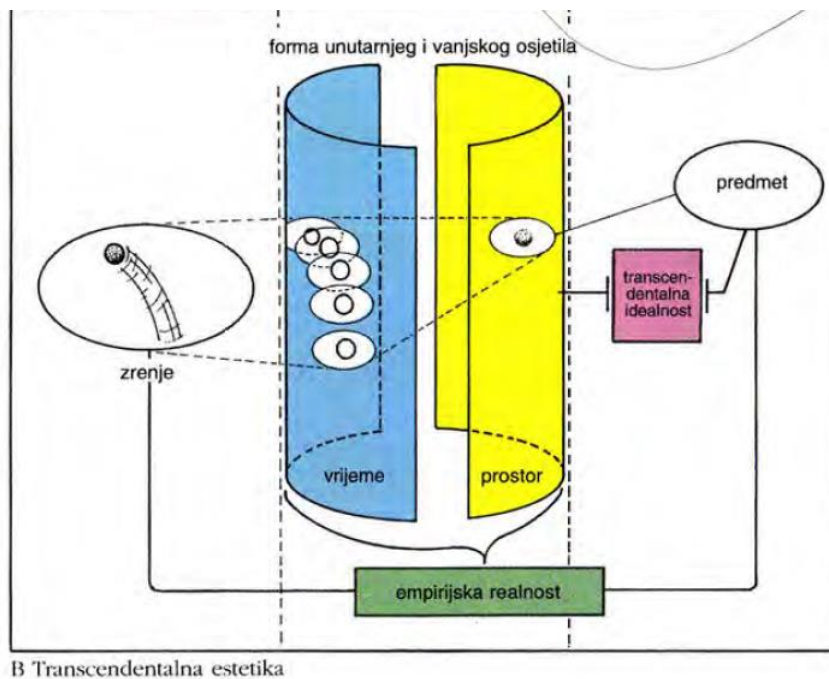
Kategorije su, dakle, nužne da bi se u jedinstvo subjekta poredala iskustva.

Predmet iskustva može biti samo ono što je dovedeno u ovaj red. Zbroj svih ovih predmeta KANT naziva "prirodom", čiji je zakonodavac razum sa svojim kategorijama.

U **analitici načela** (doktrina rasudne snage) KANT istražuje elemente koji povezuju pojmove s opažajima. Raznovrsni se opažaji moraju *supsumirati* pod opće pojmove. Tu sposobnost KANT naziva *rasudna snaga*.

A Struktura 'Kritike čistog uma'

To se najprije događa u shematizmu:

KANT svakoj od (zapravo praznih) kategorija podređuje jednu shemu koja je dovodi u odnos sa zorom.

Spojnica između kategorija i zora jest *vrijeme*.

Ono je ne samo izvanjsko nego i unutrašnje osjetilo te je time u temelju svega iskustva.

Sheme pojedinih kategorija:

- U temelju je kvantitete *brojenje*, dakle vremenski *redoslijed*.
- Kvaliteta se sastoji od stupnja *ispunjavanja* vremena, od realnoga do nerealnog.
- Objektivni odnos relacije postoji po *vremenskom poretku* (trajanje, vremenski slijed, istovremenost).
- Modalnost nastaje iz vremenske cjeline:

Je li nešto *ikada*, je li moguće, je li u *jednom* vremenu, je li *zbiljsko*, je li *uvijek*, nužno.

Odatle slijedi **sistem načela**. Načela navode pod kojim je uvjetima moguće iskustvo, pa su tako najviši zakoni "prirode". U sebi sadržavaju temelje za sve druge sudove, pa su tako apriorna pretpostavka znanstvenoga iskustva.

Ta su načela

- *Aksiomi zrenja*, čije je načelo ekstenzivna veličina: svi predmeti našega iskustva moraju biti kvantitativne veličine u prostoru i vremenu. Oni su uvijek agregat, tj. sastavljeni od dijelova.
- *Anticipacije opažanja*: svi predmeti mogućeg iskustva moraju imati intenzivnu veličinu, tj. "stupanj utjecaja na osjetilo".
- *Analogije iskustva*: utemeljuju nužnu svezu pojava u iskustvu. Pod tim dolaze 3 osnovne postavke:

1) Postojanost *supstancije*. Postojano je nužno kao supstrat na kojemu se pojavljuje vrijeme, pa time omogućuje i slijed i istovremenost.

2) Promjena je u vremenu, doduše, omogućena po supstanciji, ali nije dostatno objašnjena. Tek se načelom uzročnosti ove mogu iskusiti kao nužne.

3) Ako su stvari istovremene, onda za njih mora vrijediti načelo *uzajamnog djelovanja*.

• *Postulati empirijskog mišljenja uopće:*

"1. Ono što se slaže s formalnim uvjetima iskustva ... , jest moguće.

2. Ono što je povezano s materijalnim uvjetima iskustva (osjećanja), jest *zbiljsko*.

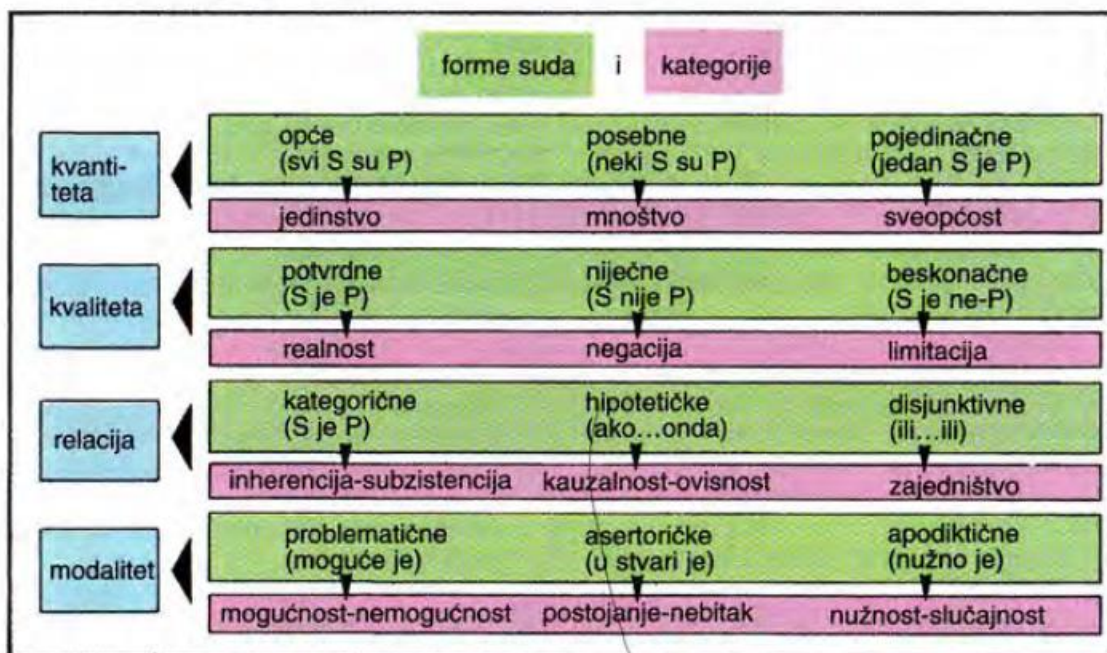
3. Ono čija je povezanost sa zbiljskim određena općim uvjetima iskustva, jest ... *nužno*."

Ovim je načelima označen prostor mogućega predmetnog iskustva:

Kao predmeti ili općenito kao "priroda" može nam se pojaviti samo ono što je oblikovano prema načelima a priori osjetilnosti i čistog razuma.

Naime, samo primjenom ovih načela može nam nešto biti dano u sintetičkom jedinstvu raznovrsnoga. Svijet koji možemo iskusiti nije dakle svijet "privida" nego pojave, koji je nužan:

jer se pokorava *zakonima*, zakonima naše spoznajne moći.

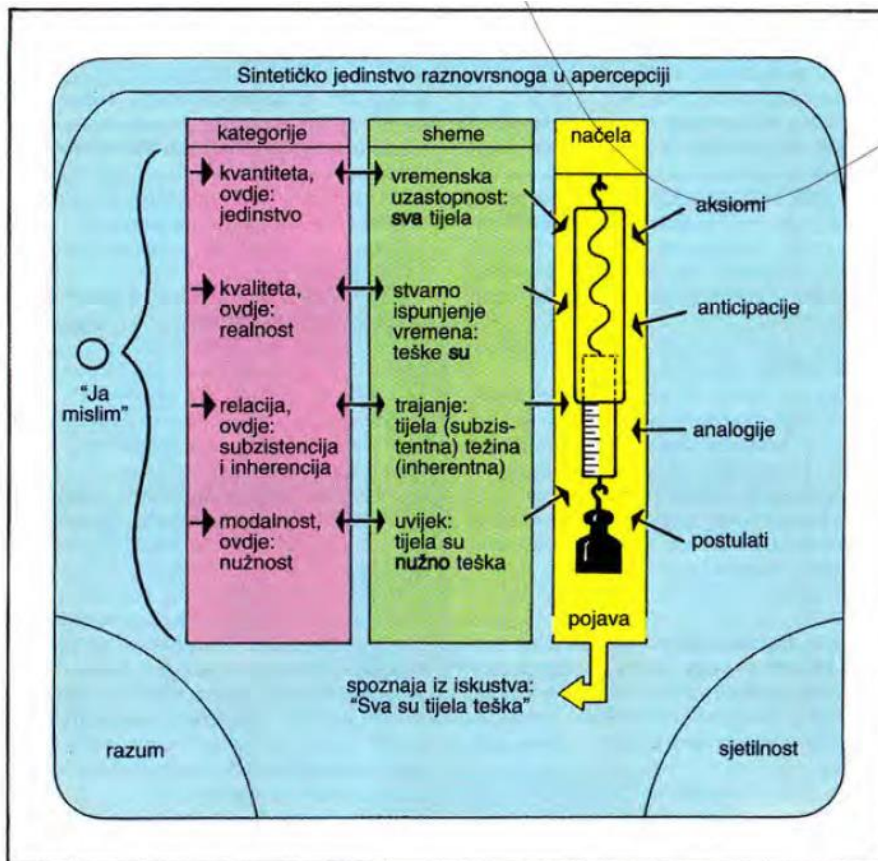
A Niti vodilje pri otkriću čistih razumskih pojmova

Transcendentalna analitika konzekventno završava suprotstavljanjem fenomena i noumenona:

KANT je područje (ispravne) razumske djelatnosti ograničio na svijet pojava (fenomena), tj. vezao uz stvari kakve su za nas.

Stvari u sebi (noumenoni) ostaju nespoznatljive. Njihov je svijet "problematičan", tj. moguć. On ima funkciju u ograničavanju osjetilnosti i samog čovjeka, budući da on noumenone ne spoznaje kategorijama.

U drugom dijelu transcendentalne logike KANT istražuje metafizičke probleme koji se tiču *uma* u užem smislu:

B Transcendentalna analitika

Transcendentalna dijalektika.

Um je prema KANTU sjedište *privida*:

Um dijalektički odvodi sve dalje od empirijske upotrebe kategorija, koja predstavlja granice spoznaje.

Ta naravna i neizbježna iluzija nastaje općenito iz djelatnosti uma da traži uvjet onoga što je uvjetovano te da ga nađe u onomu bezuvjetnomu. Put k tome sastoji se u *zaključivanju*. U konačnoj instanci um uvijek operira s *idejama* pod koje se supsumiraju sve pojave i pojmovi.

Glavni dio transcendentalne dijalektike sastoji se onda u razotkrivanju "**dijalektičkoga privida**" "mudrijaških zaključaka".

Kao transcendentalne ideje – prihvaćajući školsku filozofiju svojega vremena (str. 115)- KANT vidi *dušu, svijet i Boga*:

"Prema tome, sve se transcendentalne ideje daju dovesti pod tri klase, od kojih prva sadrži apsolutno. . . jedinstvo subjekta koji misli; druga apsolutni totalitet niza uvjeta za pojavljivanje; treća apsolutni totalitet uvjeta svih predmeta uopće . "

KANT se trudi dokazati da te ideje promatrane kao *objekt* vode u proturječja. Taj dokaz on u glavnim dijelovima provodi preko

- paralogizama (duša)
- antinomija (svijet)

- ideala (Bog) čistog uma.

Paralogizmi (krivi zaključci) racionalne psihologije temelje se na nedopuštenu povezivanju *subjekta* i *supstancije*: Ja je subjekt i time, prema tradicionalnoj psihologiji, *supstancija*. Protiv toga KANT razlikuje Ja apercipije (kao subjekta) od navodne supstancije duše (kao objekta):

'jedinstvo subjekta ... samo je jedinstvo u mišljenju, čime nije dan nikakav predmet, na koje se dakle ne primjenjuje kategorija supstancije, ... koja pretpostavlja opažaj. Zato se ovaj subjekt uopće ne može spoznati.'

Stoga nema ni spoznaje o duši kao *jednostavnoj, besmrtnoj i nematerijalnoj* supstanciji.

Antinomije su proturječja. One nastaju iz prividnih dokaza koje um sebi može dati o dvjema oprečnim tezama o *svijetu*. KANT suprotstavlja 4 teze (s dokazom) četirima antitezama (s dokazom):

- 1) Svijet ima početak u prostoru i vremenu / svijet nema početak.
- 2) Svaka se stvar u svijetu sastoji od jednostavnih dijelova / ne sastoji se ni od čega jednostavnoga.
- 3) Uz uzročnost postoji i sloboda / sve se događa prema prirodnim zakonima.
- 4) Kao dio ili uzrok svijeta postoji jedno nužno biće / ono ne postoji.

Ključ njihova **razrješenja** KANT pronalazi u usporedbi antinomijskih teza s iskustvenom spoznajom. Kod I. antinomije npr. nastaje:

"Svijet ne bi imao početak, onda je on *prevelik* za vaš pojam, jer ovaj ... nikako ne može doseći cijelu minulu vječnost... Stavite: on bi imao početak, onda je opet za vaš razumski pojam ... *premalen*."

Prema transcendentnom idealizmu dana su nam samo *opažanja* i njihov napredak.

On se ne osvrće na *argument* svih umnih zaključaka:

"Ako je dano ono što je uvjetovano, tako je dan i cijeli niz uvjeta: osjetilni predmeti dani su nam kao uvjetovani, prema tome itd."

Gornja se rečenica odnosi na stvari po sebi, donja na empirijske stvari:

stoga su obje sukobljene strane podložne istom pogrešnom zaključku, koji miješa oboje.

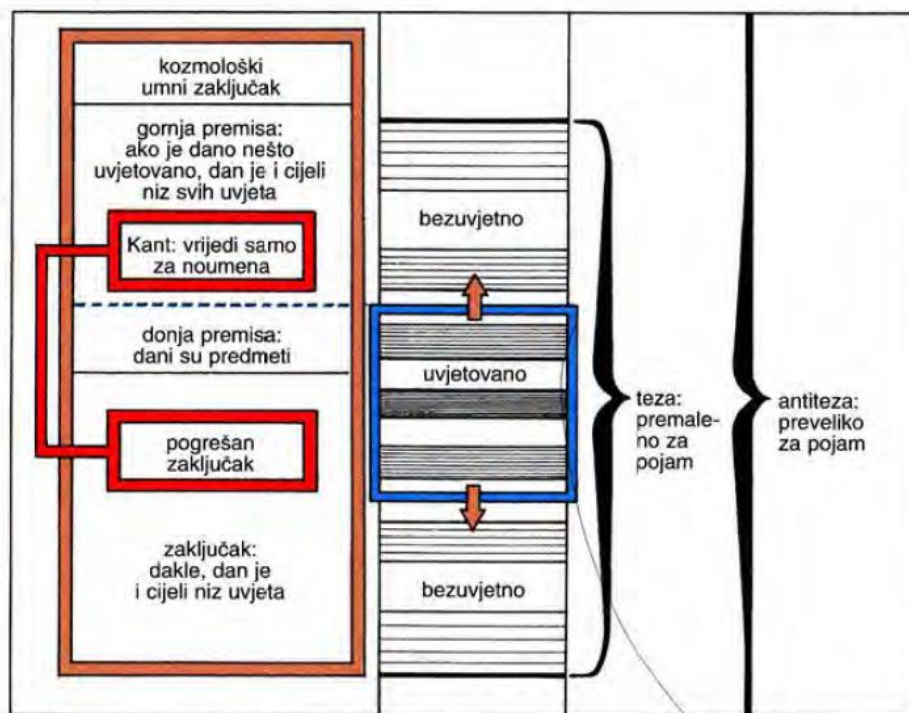
Kozmološke ideje ne treba upotrebljavati **konstitutivno** nego **regulativno**. One ne stvaraju nove pojmove o objektima nego ih uređuju u cjeline. Ta upotreba uma koja ono opće uzima *hipotetski*,

"ide dakle na sistematično jedinstvo razumskih spoznaja; ali ono je kamen kušnje za istinu .. [Ono je] kao gola ideja samo projektirano jedinstvo."

U posljednjem glavnom dijelu dijalektike KANT obrađuje **ideal** čistog uma, tj. Boga.

U središtu stoje 3 *dokaza o Bogu*:

- *ontološki* iz ideje Boga
- *kozmoški* iz nužnosti najvišega bića za objašnjenje bilo čega što postoji
- fizičko-teološki iz svrhovitosti svijeta zaključuje na njegova tvorca.

A Antinomije iz "Dijalektike"

KANTOVA se pobijanja osnivaju na dokazu da svi oni miješaju noumenalne predmete s fenomenalnim a te da se nikako ne mogu utemeljiti na iskustvu. Najviše se biće jednako ne može dokazati kao ni opovrgnuti,

"ali je ipak Ideal bez pogreške, pojam koji zaključuje i ovjenčava cijelu ljudsku spoznaju".

Kratki drugi dio djela pruža **transcendentalno** učenje o **metodi**. Ona je

"određivanje formalnih uvjeta cjelokupnoga sustava čistog uma".

Disciplina kao "upozoravajući negativni nauk" ukazuje na mogućnosti nepravilne upotrebe uma. KANT kritizira:

- matematičku metodu koja u filozofiji prividnim dokazima vodi u dogmatizam;
- polemičku upotrebu uma koja na dogmatske teze reagira protutezama; mnogo bi ih više um trebao ispitati nepristrano i kritički;
- *skepsu* koja je neprikladna za opću metodu filozofije;
- konačno, *hipoteze* i *dokaze* u filozofiji; prve su dopuštene jedino kao "ratno oružje"; dokazi moraju vrijediti izravno i s osvrtnom na moguće iskustvo.

Kanon pozitivno navodi što mora postići čisti um. Budući da on spekulativno ne utemeljuje nikakve sigurnosti, njegova je vrijednost u praktičnoj upotrebi. Za njezino utemeljenje potrebna su tri *postulata*:

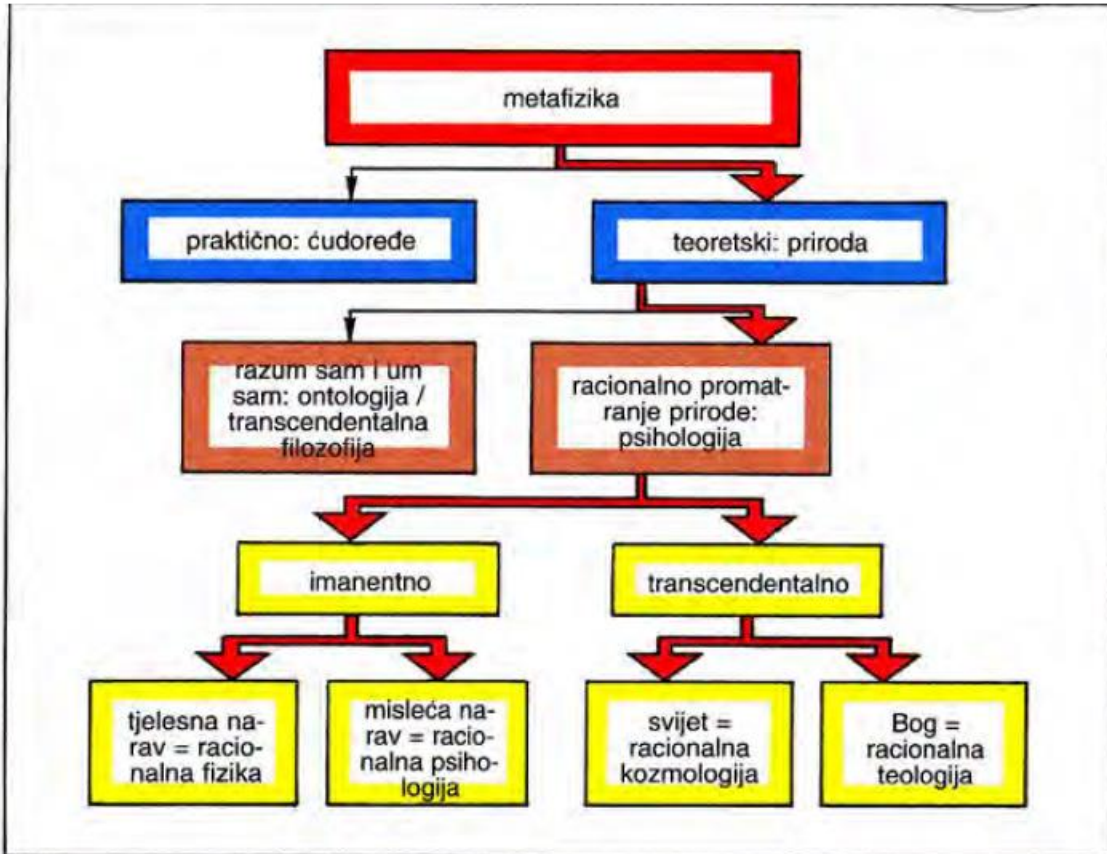
- sloboda volje
- besmrtnost duše
- postojanje Boga.

Napokon, namjena uma ne može biti spekulativna spoznaja. Njegov smisao jest podupiranje *moralnoga* vjerovanja:

"Morao sam, dakle, dokinuti znanje da bih stvorio prostor za vjeru."

Arhitektonika ocrta *sustav* filozofije (sl. B).

Povijesni pregled '**Povijest** čistog uma' zaključuje učenje o metodi, a time i cijelo djelo.

B Arhitektonika čistog uma

Immanuel Kant - Kritika praktičnog uma

KANTOVA praktična filozofija prije svega se nalazi u 'Zasnivanju metafizike ćudoređa' (1785.) i 'Kritici praktičnog uma' (Kpu) (1788.).

"Analitika" Kpu obraduje važnu ulogu stanja **volje** kao mjerila za vrednovanje neke radnje. Prema tome ništa ne može biti označeno neograničeno dobrim nego samo *dobra volja*.

Vrijednost neke radnje ne mjeri se prema *cilju* za kojim teži. Cilj radnje leži u području prirodne nužnosti. Djelovanja su podložna empirijskim slučajnostima te ih se, prema KANTU, ne može smatrati slobodnima. Iz toga slijedi da jedino stanje volje u skladu s umom može nekoj radnji dati moralnu kvalitetu.

Dužnost oslobađa ćovjeka od određenja slučajnim empirijskim oznakama. Dužnost nadomješta prirodnu nužnost

"pomoću nužnosti djelovanja iz poštovanja prema [moralnom] zakonu".

Dužnost sili ćovjekovu volju i djelovanje na poštivanje moralnih zakona koji proistjeću iz uma. Pri tome se i neka radnja na temelju sklonosti može slučajno podudarati s propisima dužnosti:

Ovo djelovanje "prema dužnosti" KANT naziva legalnošću nasuprot *moralnosti*, koja pretpostavlja djelovanje "iz" dužnosti.

Morati se predstavlja u obliku imperativa. KANT razlikuje hipotetičke od kategoričkih. Prvi vrijede samo pod pretpostavkom traženog cilja i time izriću samo uvjetovano Moranje. Kategorički **imperativ**, naprotiv, zakon dovodi formalno i apsolutno do valjanosti. U najopćenitijoj formulaciji glasi:

"Radi tako da maksima tvogega djelovanja u svako doba može ujedno vrijediti kao načelo općega zakonodavstva."

Maksime su subjektivna načela. One kao temelji određenja volje odlučuju njezinu vrijednost i time vrijednost djelovanja uopće. Moralno su *dobre* samo onda ako udovoljavaju formalnom kriteriju kategoričkog imperativa. Moraju biti tako učinjene da ujedno mogu vrijediti za sva razumska bića.

Npr. ne udovoljava mu maksima, prema kojoj bi se smjelo lagati: ćovjek bi time morao htjeti da svi lažu.

Sintetičko apriorna tvrdnja kategoričkog imperativa tako je najviše formalno načelo koje um može formulirati s obzirom na "prisilu" ćovjekove volje:

"Neovisno ... o nekome željenom predmetu, a ujedno ipak određenje samovo lje pomoću opće zakonodavne forme, za što treba biti sposobna maksima, postoji jedino načelo ćudoređa. "

Pokazivanje formalnoga, općerazumskog načela djelovanja postaje glavna točka KANTOVE teorije slobode. Prema stavu 'Kritike čistog uma', **slobodu** je bilo moguće samo misliti. Kategorički imperativ kao razumsko načelo čini Moranje mogućim bez materijalnih razloga određenja (npr. odgoj, moralni osjećaj, Božja volja, težnja za blaženstvom).

Um se u dužnosti podređuje svojem vlastitom zakonodavstvu. On je *autonoman*, tj. samo-zakonodavan.

Doduše, ćovjek kao osjećajno biće stoji pod heteronomijom prirodnog zakona, ali je volja slobodna po određenju razuma s kojim ćovjek sudjeluje na "inteligibilnom" (razumskom) svijetu. Tako se volja

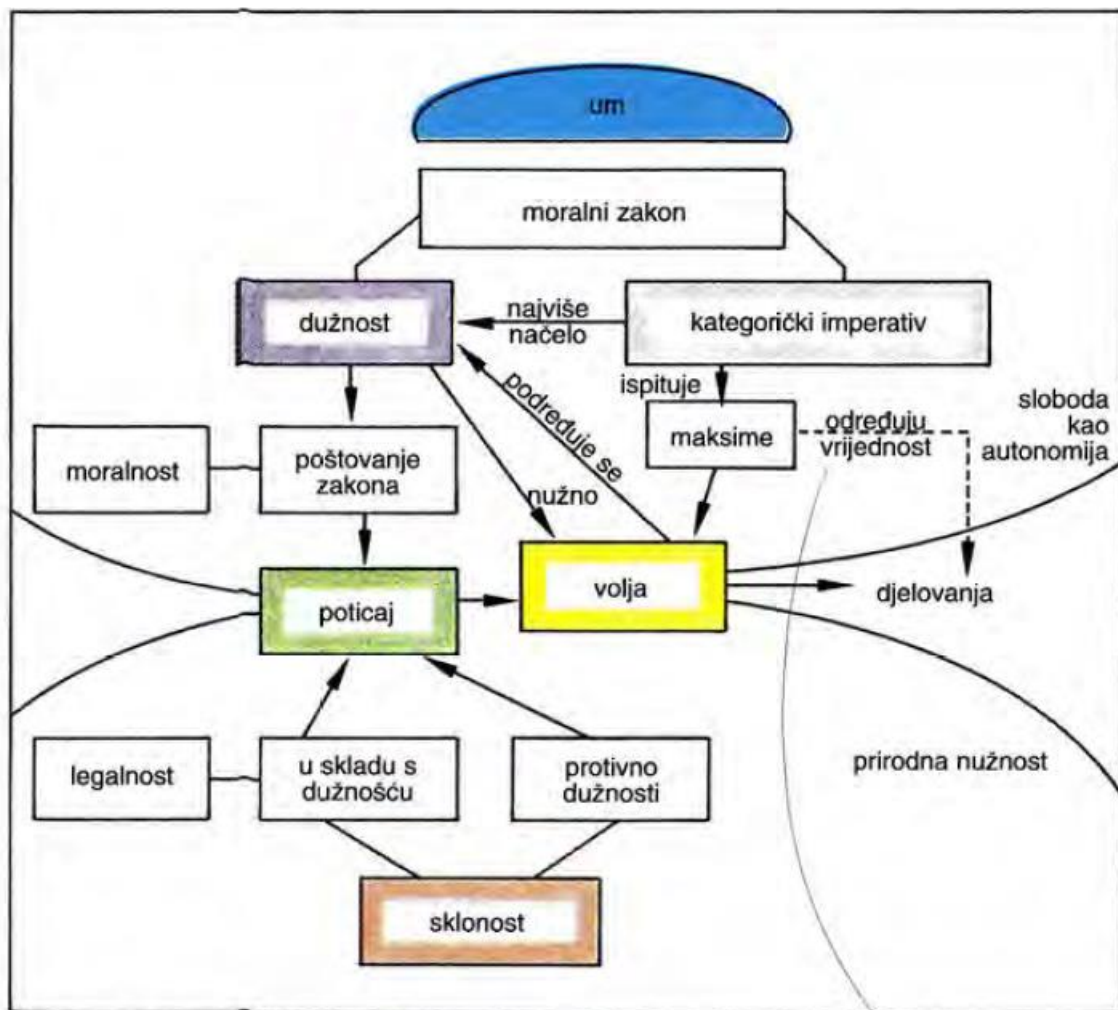
pokazuje i *pozitivno* slobodnom. Čisti um (neovisno od empirijskoga i heteronomnoga) praktično se dokazuje u

"Autonomiji načela ćudoređa čime volju određuje na djelovanje."

Dobra volja razlikuje se od "patološke" po tome što nije osjetilno uvjetovana. Njezin poticaj leži u *poštovanju* zakona. To poštovanje, koje ograničava ljubav prema sebi kao motiv djelovanja, pravi je moralni osjećaj.

Budući da dobru volju treba kao autonomnu poštivati i u drugoj *osobi*, druga formulacija kategoričkog imperativa glasi:

"Radi tako da čovječanstvo i u tvojoj osobi i u osobi svakoga drugoga ujedno uzimaš kao svrhu, a nikada samo kao sredstvo."

A Uz analitiku u Kritici praktičnog uma

'Dijalektika' Kpu kao predmet praktičnog uma označuje **najviše dobro**.

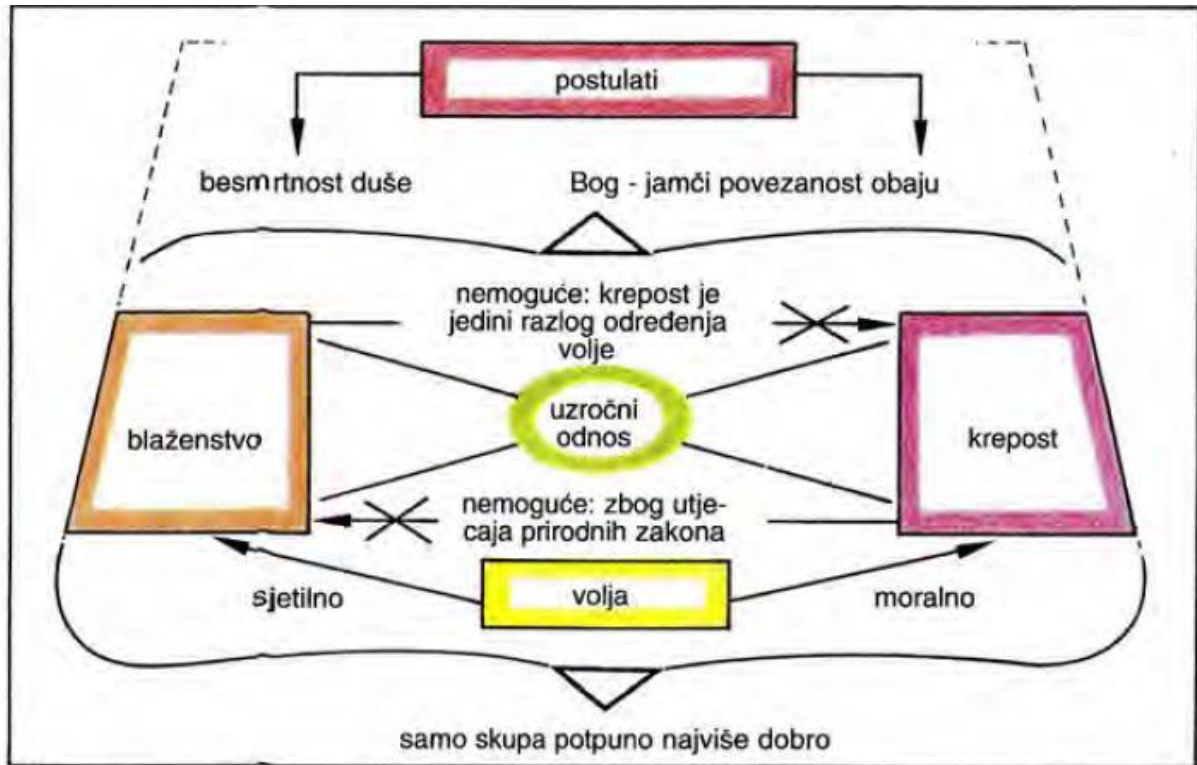
Nasljedovanje moralnog zakona jedini je temelj određenja volje, a ne težnja za srećom. Za čovjeka kao osjećajno biće ipak se cjelovitomu dobru mora priključiti sreća.

Ovu *antinomiju* praktičnog uma KANT razrješuje ovako:

Neka se veza samo sintetički može ostvariti kao uzročna sveza, koja krepost stavlja kao uzrok. Eudaimonija se *može* priključiti.

Sveza obaju u najviše i cjelovito dobro postaje sigurna tek *postulatom Božje egzistencije* koja jamči točno suglasje blaženstva s ćudoređem.

Budući da bića u osjetilnom svijetu nikada ne postižu "svetost", beskonačni progres usavršavanja zahtijeva i postulat **besmrtnosti duše**.

B Dijalektika u Kritici praktičnog uma

Immanuel Kant - Kritika rasudne snage

S 'Kritikom rasudne snage' KANT je zaključio cijeli "kritički posao". Istraživanju **rasudne snage** pri tomu pripada zadaća posredovanja između *prirode* (vidi str. 137, Kču) i *slobode* (vidi str. 143, Kpu).

Rasudna je snaga zamišljena kao sposobnost između razuma i uma, a njoj odgovarajući osjećaj *ugode* i *neugode* kao sposobnost što leži između moći spoznavanja i moći željenja.

Općenito rasudna snaga jest sposobnost da se pojedinačno *supsumira* pod općenito.

Ovdje istražena "*reflektivna* rasudbena snaga" najprije mora pronaći ono općenito. Njezin princip za to jest ono **svrhovito**.

Ako je svrhovitost subjektivna, ta sposobnost jest "estetska" rasudna snaga, a ako je objektivna, KANT govori o "teleološkoj" rasudnoj snazi.

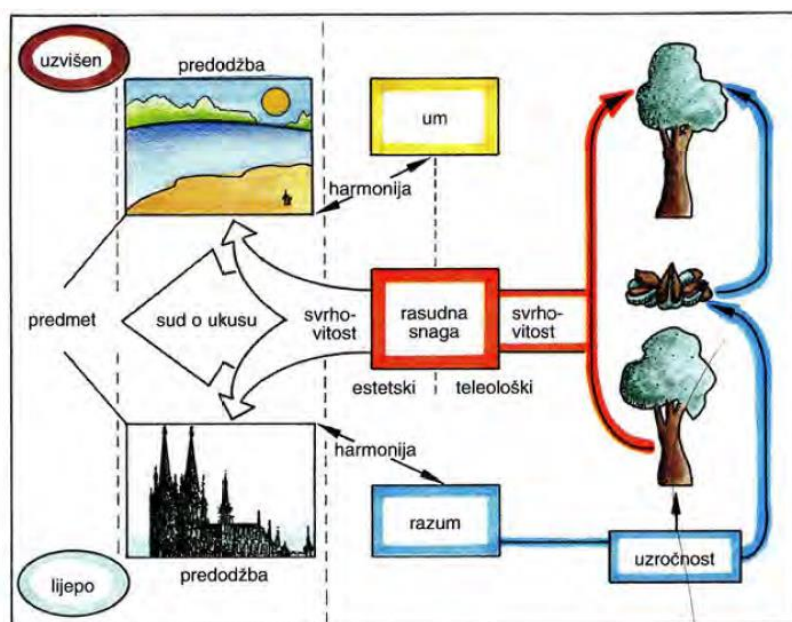
U kritičkoj obradi **estetike** KANT istražuje *lijepo* i *uzvišeno*. Za razliku od lijepoga, uzvišeno se odnosi na neograničeno čiju predodžbu prati ideja totaliteta. Analitika lijepoga pokazuje da je jedan *estetski sud* prema kategorijama općevaljan, jer on od drugih zahtijeva da ga slijede, a nužan, jer ga zaokuplja zajedničko osjetilo svih ljudi. U njemu dolazi do izražaja "bezinteresno sviđanje" koje se po relaciji odnosi na formu svrhovitosti.

"Ljepota je forma svrhovitosti nekoga predmeta, ako je na njemu opažena bez predodžbe cilja."

Lijepo je, dakle, ono što kod nepojmovne predodžbe probuđuje ugodu time što ono predstavlja svrhovitost. Tako je cvijeće slobodna prirodna ljepota po harmoniji njegovih dijelova, a da u temelju samog promatranja ne leži neka svrha.

Sudovi o ukusu u sebi skrivaju *antinomiju*: ne mogu se dokazati, a ipak zahtijevaju da budu obvezni. Temelje se na subjektivnom osjećanju, ali se ujedno okreću prema nadindividualnom zajedničkom osjetilu.

KANT napokon povezuje estetsko s moralnim: kategorijalno određenje lijepoga služi kao analogija za moralno dobro. Uzvišeno ukazuje na moćnu cjelinu prirode, na kojoj se mjeri čovjek.

A Uz Kritiku rasudne snage

Kritika **teleološkog** mišljenja istražuje granice svrhovitoga u (istraživanju) prirode.

Svrhovito je pri tome heuristički princip kod živih bića; kod njih je pomoću organske strukture učinak ponovno uzrok.

Stablo proizvodi sebe i svoje nasljednike, pri čemu ono kao individuum te kao vrsta jednako predstavlja uzrok *i* učinak procesa.

Uzročnost zahtijevana za cijelu spoznaju, u području *biološkoga* dopunjava se svrhovitošću.

KANTOVA **antropologija** vidi čovjeka, za razliku od životinje, određena ne instinktivnim nego razumskim. Stoga kod pojedinca *odgoj* mora spriječiti mogući pad u surovost. Odgoj treba prosvjećivati, tj. ne samo "dresirati", nego djecu učiti da misle. On se zbiva putem

"kroćenja divljaštva" (discipliniranja), poučavanja, čija je svrha postizanje povijesnosti i kultiviranosti.

Važno je *moraliziranje* koje treba pridonijeti pravilnom mišljenju.

Daljnja razlika od životinje jest čovjekova **povijest**. Usavršavanje tu nastaje prenošenjem onoga što je postignuto kroz generacije. Pri tomu priroda ostvaruje svoj skriveni plan da u čovječanstvu razvije sve svoje sposobnosti. Pokretač je antagonizam ljudske naravi, njegova "*nedruštvena društvenost*":

Čovjek teži prema društvu a ipak mu se protivi.

Osnutak potpuno pravednoga građanskog društva jest

"najviša zadaća što ju je priroda zadala ljudskoj vrsti, jer [samo tako] priroda može postići svoje preostale namjere s našom vrstom".

Iz toga, po sebi bespravnoga, prirodnog stanja, prema KANTOVJ **filozofiji prava**, vodi "iskonski ugovor". Tek tako nastala *država* može jamčiti pravo pojedinih građana na nedodirljivu *slobodu* i jednakost. Kategorički imperativ prava glasi:

"Radi izvanjski tako da slobodna upotreba tvoje slobode može postojati zajedno s bilo čijom slobodom prema jednomu općem zakonu."

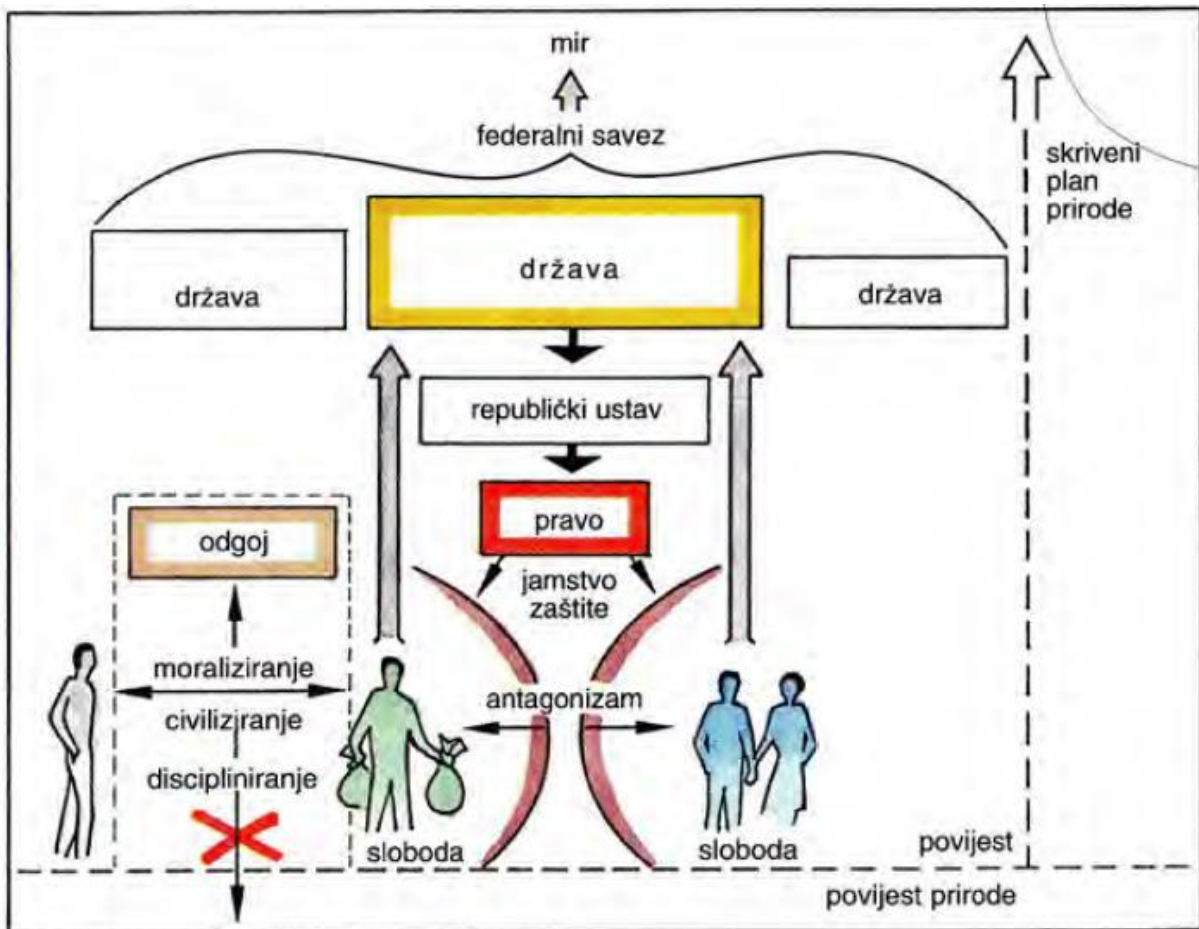
Privatno pravo osigurava prirodne institucije kao slobodu ugovora, ženidbu i vlasništvo.

Javno pravo sve građane stavlja pod zajedničko zakonodavstvo. Od svojih prosvjetiteljskih prethodnika KANT, nadalje, preuzima ideju *republikanskog ustava* s podjelom vlasti, suverenitetom naroda i ljudskim pravima.

Konačno, pravo naroda treba osigurati slobodu i *mir* naroda između sebe.

U djelu 'O vječnom miru' (1795.) KANT kao uvjete navodi:

- republički ustav pojedinih država
- federativni slobodni savez država
- (ograničeno) pravo svjetskih građana.

B Uz Kantovu filozofiju povijesti i društva

Izvor: Atlas Filozofije

Pripremio: Zorislav Jelenčić, prof.

zorislav.jelencic@gmail.com